

VÝZNAM HODNOTOVEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE V PROCESE EFEKTÍVNEJŠEJ INTEGRÁCIE DO SPOLOČNOSTI

DANIELA BAKOVÁ

ABSTRAKT

Príspevok sa zameriava na problematiku hodnôt a hodnotovej orientácie u mladých Rómov, ako cieľavedomý krok k ich úspešnej integrácii do spoločnosti. Sústreďujeme sa tiež aj na význam hodnôt pre mladého človeka a na súčasnú aktuálnosť v oblasti pozitívneho formovania osobnosti a jej seberealizácie v spoločnosti. Seberealizáciu považujeme za prioritný činiteľ v rámci integrácie rómskej minority do spoločnosti.

Kľúčové slová: integrácia; hodnoty, rómska mládež; sociálne vylúčenie.

ABSTRACT

The article is focused on values and value orientation of young Roma population as purposeful step of their successful integration into society. The meaning of values for young people, the positive formation of the personality and their self-realisation is also of importance. The self-realisation is considered as top priority factor in the integration process of Roma minority into society.

Key words: integration, values, Roma minority, social exclusion

ÚVOD

Medzi najväčšiu etnickú menšinu v Európe možno pokladať Rómov, o ktorých štatistické údaje uvádzajú, že v číslach ide až o 10 – 12 miliónov obyvateľov, z čoho asi 6 miliónov žije v EÚ. Z prognózy vývoja rómskej populácie (SAV) sa počet Rómov do roku 2030 pravdepodobne zvýši zo 422-tisíc (7,8 % z celej populácie) na takmer 590-tisíc (10,6 %). Balvín a Vavreková (2013, s. 333) upozorňujú, že „V zemiach Vyšehradskej štvorky sa koncentruje mnoho problémov, ktoré vyplývajú z komunikácie medzi Rómami a majoritnou populáciou,

medzi štátom a rómskou otázkou, medzi verejnou mienkou a realitou rómskych komunít. Na Slovensku je najvyššia koncentrácia Rómov v Európe na jedného obyvateľa. Zo šiestich miliónov obyvateľov je pol milióna Rómov.“ Problematikou integrácie Rómov do majoritnej spoločnosti sa zaoberá viacero politických stratégií v snahe zabránenia diskriminácie prameniacej z predsudkov a sprievodného sociálneho vylúčenia.

K základným a veľmi významným problémom, ktorými sa humánne orientovaná spoločnosť na Slovensku musí zaoberať, patrí problém asimilácie rómskych spoluobčanov. Je to sociálny jav, ktorého podoba už v minulosti a aj v súčasnosti dostáva už teraz výraznú a zložitú podobu. Je to problém ktorý treba riešiť, a ktorému sa treba venovať. Nemôžu sa mu vyhnúť spoločenské pomery minulého režimu, ktoré vytvárali z rómskeho spoločenstva uzavretý nekomunikujúci celok resp. neprispôsobivú minoritu. Predpisy či nariadenia, ktoré mali pomáhať Rómom k spoločnému životu a ktoré ich mali viesť k asimilácii, ich vlastne vrhali do neriešiteľnej situácie - izolovanej komunity. Rómske spoločenstvo sa utváralo na jednej strane vlastným kultúrnym vývojom a na strane druhej stykom s etnickými spoločenstvami cez ktorých územia prechádzalo. Slovensko patrí k tým európskym krajinám, v ktorých Rómovia žijú niekoľko storočí. Vylúčenie, ktorému mnohí Rómovia v súčasnosti naďalej čelia, je v silnom rozpore so základnými hodnotami Európskej únie. Protirómske zmýšľanie a strata dôvery medzi rómskymi komunitami a väčšinovou spoločnosťou sú hlboko zakorenené v histórii, pričom úsilie na úrovni EÚ o nápravu tejto situácie sa začalo až v poslednom desaťročí. Prostredníctvom rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020 sa stanovil komplexný prístup, v rámci ktorého sú boj proti diskriminácii Rómov a podpora ich sociálneho a ekonomického začleňovania úzko prepojené. K tejto problematike zaujíma stanovisko i Lešková (2014), ktorá predkladá viaceré stratégie boja proti sociálnej exklúzii sociálne znevýhodnených skupín obyvateľstva.

Životné podmienky Rómov na Slovensku

Negatívne vnímanie Rómov v slovenskej spoločnosti je dlhodobo vysoké a stúpalo ešte viac v dôsledku hospodárskej krízy. Rómovia sú druhou najpočetnejšou národnostnou menšinou v Slovenskej republike. V prepočte na celkový počet obyvateľov patrí Slovensko spolu s Macedónskom, Bulharskom a Rumunskom ku krajinám s najväčšou rómskou komunitou na svete. Rómska komunita je vnútorne silne diferencovaná. Dôležitou diferenciáciou je stabilizácia subetnických podskupín na Slovensku. Najpočetnejšie sú skupiny usadlých Rómov tzv. Rumungrov a kočovných olašských Rómov tzv. Vlašika Roma. Samostatnou skupinou sú zvyšky nemeckých Sintov. Rómovia sa rovnako odlišujú jazykom a dialektmi, ktoré používajú

a z ktorých preberajú slová do rómčiny - v slovenskom prostredí používajú tiež slovenčinu a jej dialekty. S rómskou menšinou sa na Slovensku objavuje tzv. rómsky problém. Vašecka uvádza, že ide o rôzne problémy „zablokovaných šancí na rozvoj tejto menšiny, ktorý je spojený s nepreferovaním šancí na rozvoj menšinou samotnou a v neposlednom rade sa jedná o pocit diskriminácie, ktorým táto menšina trpí“. Rómska problematika predstavuje široký okruh takmer všetkých sociálnych problémov - vysoká miera nezamestnanosti, väčšinou dlhodobá nezamestnanosť, nízka úroveň vzdelanosti a kvalifikácie, zlých bytových podmienok, nižšia životná úroveň, vysoká miera závislosti na sociálnych dávkach atď. Vo všeobecnosti sa tzv. rómsky problém považuje za problém len časti rómskej menšiny. Sociálny dištanc majority a sociálne vylúčenie ako prvok etnizácie chudoby Rómov je „typickým rysom rómskej chudoby vedúci k priamemu vzťahu t.j sociálnemu vylúčeniu. Majorita vníma Rómov spravidla ako jednotnú skupinu, ktorá sa odlišuje a žije na okraji spoločnosti. Sociálne vylúčenie a diskriminácia Rómov vo verejných veciach a v rámci občianskej spoločnosti je dôležitým faktorom ovplyvňujúcim prístup Rómov k pracovným príležitostiam, vzdelaniu a ďalším verejným službám. „Vylúčenie Rómov na Slovensku pramení z kombinácie historických, kultúrnych, sociologických a geografických faktorov a výrazne sa líši od komunity ku komunite. Celkový rozsah tohto problému a jeho korene je veľmi ťažké identifikovať. Rozhodujúcim faktorom sociálneho dištancu ako majority tak aj samotných Rómov je negatívne vnímanie odlišnosti rómskej kultúry“ (Vašecka, 2000; s. 3). Výskumy potvrdzujú, že toto negatívne vnímanie bolo založené skôr na stereotypoch než na priamej skúsenosti. Negatívne vnímanie Rómov medzi majoritou sa za posledných desať rokov zintenzívnilo a vzťahy medzi Rómami a majoritnou populáciou sa sústavne zhoršujú. Pre tento fakt existuje niekoľko možných vysvetlení vrátane upadajúceho spoločenského postavenia Rómov. Vzrastajúca nezamestnanosť a zvyšujúca sa závislosť na sociálnych dávkach má stúpajúci charakter. Negatívne stereotypy sú posilňované aj rastúcou geografickou separáciou a klesajúcim kontaktom medzi Rómami a majoritou. Segregovaní a marginalizovaní Rómovia majú nízky sociálny kapitál, tzn. že strácajú sociálne siete (kontakty), na ktoré by sa mohli spoľahnúť a žiť z nich. Do určitej miery sú izolovaní od väčšinového obyvateľstva. Rómovia zriedkavo udržiavajú fungujúce vzťahy s inými etnickými skupinami čo vedie k sociálnej dištancii a nepochopeniu na oboch stranách. Inštitúcie najmä samosprávne orgány, verejné služby a kostoly sa najčastejšie nachádzajú v integrovaných oblastiach do ktorých majú segregovaní Rómovia obmedzený prístup. Rómske deti sú často zaradované do osobitných škôl a tried.

Európska únia už dlhodobo kladie dôraz na zefektívnenie lepšej integrácie Rómov formou rôznych politických opatrení v oblasti sociálneho začleňovania Rómov do spoločnosti. Toto začleňovanie je síce žiadúce, ale za vysoko potrebné sa javí podchytenie samotného významu seberealizácie už v mladom veku, kedy je nutné apelovať na hodnotový systém mladého človeka. Život človeka a celá jeho ľudská činnosť je tvorbou systémov hodnôt, ale zároveň aj ochranou, či úsilím o ich udržanie a rozvíjanie. Prostredníctvom hodnôt dokáže každý z nás zmysluplne riadiť svoj život, realizovať stanovené ciele a budovať uspokojujúcu osobnú existenciu. V spoločenských podmienkach nadobúdajú hodnoty regulujúci význam, orientujú spoločnosť, usmerňujú skupiny i jednotlivcov v rozhodovaní, správaní a konaní.

Vždy, s každou novou historickou etapou dejinného vývoja, sa objavujú nové hodnoty, a spoločnosť, v ktorej žijeme tak dostáva novú tvár. Samozrejme, že existujú základné a nemenné hodnoty, no vždy sa vytvárajú i hodnoty nové a mení sa aj ich dôležitosť. V priebehu posledných dvoch desaťročí „s nástupom“ postmodernity, naša spoločnosť zaznamenávala náročné ekonomické, politické a sociálne zmeny, v svetle globalizačných procesov. Konkrétne procesy mali aj pozitívne smerovanie, ale na druhej strane vzrástli hodnotové i osobnostné nároky na človeka a spoločnosť. V súvislosti s hodnotami Bujdová (2012) uvádza, že práve rodina, ak keď v mnohých obmenách, je najstabilnejšou hodnotou našej spoločnosti.

V našej spoločnosti sa vytvorila situácia, že životné hodnoty ľudí pramenia viac z pohľadu peňazí, moci a vlastného pohodlia. Konzumný spôsob života a individualizmus nachádzajú najväčšiu odozvu predovšetkým u mládeže (ale nie len u nej). Prevalu si získavajú negatívne, plytké a povrchné názory na život, na prácu, na rodinu, čo upozorňuje na posun všeobecne uznávaných ľudských hodnôt. Súčasní rómski mladí dospelujúci ľudia sa zameriavajú skôr na materiálne stránky vecí, s preferovaním racionálneho spôsobu života, nad duchovným čo vyplýva aj z ich kultúry. Konzumná kultúra ich pripravuje o schopnosť tvorby základných etických a morálnych hodnôt, v kontexte spolupatričnosti, pomoci, lojality, ohľaduplnosti, vzájomnej úcty a tolerancie v medziľudských vzťahoch. Vyhasínanie citov, strata empatie, neúcta a sebeckosť sú sprievodnými javmi dneška. Neraz sa stretávame s egoizmom, zanedbávaním, ponižovaním, či zneužívaním v podobe diskriminácie.

V priebehu života jedinca dochádza k výberu a širokospektrálnemu uznávaniu hodnôt, ktoré si človek postupne v procese socializácie a osobného zrenia usporadúva do svojho systému. Tento systém má síce určitú hierarchiu, ale potrebné je zdôrazniť, že nie všetky hodnoty môžu mať pre každého jedinca úplne rovnaký význam. V súvislosti s hodnotami treba myslieť na to, že ide o dynamický systém premien, pretože dozrievanie jedinca sa uskutočňuje

v určitých etapách. V priebehu života akéhokoľvek človeka, je nevyhnutné myslieť na jeho vek, zdravotný stav, sociálnu situáciu, postavenie, etnickú príslušnosť a iné náležitosti, ktoré sa spájajú aj s jeho sociálnym statusom. Hodnoty nás neustále ovplyvňujú, pričom pôsobia aj na motiváciu človeka, správanie a konanie. Hodnoty možno spájať so vzormi, ktoré vychádzajú z rodinného prostredia. Hodnoty, sú v bežnom živote obsiahnuté aj napr. v ekonomickom ponímaní, v živote, v etike, v pedagogike, vo filozofii, ale aj v iných oblastiach ľudského života, ktoré sa ho bezprostredne dotýkajú. V tejto súvislosti vidí autor A. Kozoň základ v hodnotách morálky lásky a slobody, kde u jedinca „spolupatričnosť, spolu s citovo interiorizovanými nadosobnými morálnymi hodnotami, umožňuje intuitívne zameriavať sa na budúci časový sled udalosti ako spoločný osud pre jeho obsahové napĺňanie kreatívnymi riešeniami. Sebauvedomujúca identita jedinca dáva pohybu v sociálnom svete cieľa smer na pozadí intuície (spirituálna potreba), vyhýbajúc sa tak ľubovoľnému konaniu a utváraniu individuálneho spôsobu života na úkor iných.“ (Kozoň, 2014, s. 26). Habermas (2013, in Kozoň, 2014, s. 26) tvrdí, že „občania, ktorým je zaručená osobná a ekonomická dostatočná nezávislosť, môžu svoju osobnú identitu potom rozvíjať, tak aj stabilizovať, v tom ktorom kultúrnom prostredí.“ Následne podľa Klčovanskej (2005) sa v praxi na hodnoty nazerá ako na konštrukty, ktoré sú rôzne prítomné a rozdielne v chápaní spoločnosti, a na ktoré je potrebné prihliadať z viacerých uhľov pohľadu a to z:

- *filozofickej roviny*: kde si možno všimnúť vzájomný vzťah hodnôt k významu či konaniu z nejakej činnosti;
- *etickej roviny*: kedy je k pojmu „hodnota“ pripisovaný už určitý význam, ktorý sa viaže k určitej ľudskej činnosti;
- *psychologickej roviny*: kedy sa do popredia dostávajú rôzne prístupy v porozumení, definovaní hodnôt;
- *sociologickej roviny*: kedy v spoločnosti pôsobí skôr verejná mienka, ktorá rôzne hodnotí životnú či kultúrnu hodnotu.

Všetky spomínané roviny sa plne uplatňujú aj u rómskeho obyvateľstva, kedy je možné badať predovšetkým rozdielnosť v chápaní hodnôt, ktoré sú prítomné vtedy, keď sa dostávame do protikladu s iným človekom či s jeho hodnotovým systémom. Každý z nás v živote má a uznáva určitú životnú hodnotu, ktorú stavia vo svojej hierarchii najvyššie, a ktorá pre neho je či nie je až tak dôležitá, ba dokonca stojí úplne na okraji jeho záujmu. A práve hodnoty, ktoré jednotlivец považuje pre seba za najdôležitejšie a ktoré vo svojom rebríčku stavia najviac, vytvára jeho špecifickú individuálnu hodnotovú orientáciu. Pri pohľade do minulosti, E. Frankl (1984 In Klčovanská, 2005), pokladal v živote človeka za najviac prítomné tri najvýznamnejšie

komponenty: postoj, tvorivosť, zážitok. Tieto tri komponenty pretavil do ponímania hodnôt. Frankl prikladal veľký význam práve k postojovým hodnotám, na základe ktorých človek cez osobné utrpenie dosahuje zmysel života. Maslow (1968), považoval za najvyššiu hodnotu seberealizáciu, ktorá sa Rómskeho obyvateľstva najviac dotýka. Jej naplnenie je previazané s radom predsudkov, či s nepriaznivou vnútroštátnou ekonomickou situáciou. Hodnotová orientácia u rómskej populácie je odlišná v porovnaní s majoritou, nakoľko pramení zo silných rodových koreňov postavených na viere v silu rodiny, vďaka blízkemu vzťahu k náboženským dogmám a uctievaniu tradícií (Cintulová, 2013).

Hodnotový systém tak predstavuje i ukazovateľ osobnostnej vyspelosti človeka. V súčasnosti sa možno stretnúť už s viacerými vedeckými štúdiami či analýzami, ktoré si v predmete výskumu dávajú za cieľ zistiť, ako je mládežou ponímaná oblasť hodnôt. Žiaľ u Rómskeho obyvateľstva sa stretávame skôr s absenciou výskumného zisťovania preferencie jednotlivých hodnôt. Pri štúdiu niekoľkých výskumov, ktoré sa zameriavali predovšetkým na zisťovanie preferencie jednotlivých hodnôt u mladých ľudí sme vyvodili záver, že hodnoty zahŕňajú v sebe dva veľké okruhy problémov, ktoré sa orientujú na skúmanie životných hodnôt jednotlivca a charakterizovanie sociálnej skupiny – mládež a jej hodnotová orientácia. Výskumy sociológov u nás i v zahraničí približne zhodne konštatujú, že súčasná mládež prestala rozlišovať medzi dobrom a zlom. Takáto situácia, ktorá prevláda v celej spoločnosti si vyžaduje prehodnotenie hodnôt, ktoré naša mládež uznáva, ich potrieb, túžob a vzorcov správania. Ved' nie nadarmo sa zvykne hovoriť, že práve táto mládež prevezme zodpovednosť za pokračovanie našej spoločnosti. Je na každom z nás a tiež na celej spoločnosti, ako sa k mládeži postavíme, či sa k nej vyberieme pozitívnou alebo negatívnou cestou. Medzi mladými ľuďmi sú i Rómovia, ktorí rovnako chcú participovať na trhu práce, len začleňovanie či nadobúdanie pracovných návykov a samotného vzťahu k práci vyžaduje dlhodobý proces, ktorý už musí začať v školskom prostredí. Podľa Ilgovej a Ritomského (2009, s. 73 - 76) sa „zisťovaním hodnôt, ich zmenami, individuálnymi rozdielmi a funkčnými dôsledkami v spoločnosti, v súčasnosti zaoberá viacero projektov. Bolo by zložité úplne oddeliť výskumy hodnôt od tých ktoré identifikujú postoje, verejnú mienku a vzorce správania, nakoľko tieto konštrukty do veľkej miery spolu súvisia a navzájom sa podmieňujú. V praxi potom často dochádza k ich prelínaniu.“ Najobsiahlejším je Svetový výskum hodnôt (World Values Study) a Európsky výskum hodnôt (European Values Study). Oba tímy sa však usilujú o spoluprácu a komparáciu dát. Európsky výskum hodnôt je medzinárodným, longitudinálnym výskumným programom, sledujúcim názory, presvedčenia a hodnoty. Bol iniciovaný Výskumnou skupinou európskych hodnotových systémov (European Value System Study Group - EVSSG) ku koncu

sedemdesiatych rokov. Avšak vo výskumoch absentovali dáta, ktoré by upozorňovali na zistenia hodnotových systémov u Rómov. Centrálnou témou ich pozornosti bolo identifikovanie určitého jednotného hodnotového systému Európy, zmeny tohto systému v čase a pod vplyvom sociálnych, ekonomických a politických podmienok. Dáta boli administrované osobnými rozhovormi, podmienkou bola účasť minimálne tisíc participantov starších ako osemnásť rokov. (Ilgová – Ritomský, 2009, s. 73 – 76). Výskum sledoval vývoj postojov, predstáv a očakávaní. Počas niekoľkých rokov pôsobenia výskumu boli vykonané výskumné zisťovania na témy sociálnej nerovnosti, životné prostredie, rodina a meniace sa gender roly, národná identita, úloha vlády, pracovná orientácia, náboženstvo, sociálne siete, sociálne vzťahy a systémy podpory, občianstvo, voľný čas a športy. V súčasnosti sa mnohé výskumy zaoberajú síce prítomnosťou etických hodnôt skôr u majoritnej populácie napr. výskum etických hodnôt študentov bol na slovenských vysokých školách riešený v rokoch 2014 - 2015 i vedeckým tímom Vysokej školy Danubius (Jankurová, Děd, 2015). Popielski (In Klčovanská, 2004, s. 15) uvádza, že hodnotou je všetko, čo „človeka priťahuje, obohacuje, usmerňuje, čo vytvára jeho osobu vo všetkých dimenziách, prejavoch a snahách“. Rot (In Cakirpaloglu, 2004, s. 354) zdôrazňuje subjektívnosť a potrebu, ako najvýznamnejšie atribúty hodnoty a konštatuje, že „hodnoty označujú idey alebo situácie, o ktorých existuje presvedčenie, že predstavujú niečo dobré, žiaduce, k realizácii ktorého treba smerovať.“ Ďalší autor Cheibe (In Cakirpaloglu, 2004, s. 357), uvádza nasledujúcu definíciu hodnoty: „Hodnoty sú súvislé udalosti, závislé na množstve vnútorných podmienok, vonkajších podnetových konfigurácií a typoch odpovedí. Sú vzťahové v zmysle, že predstavujú vzťahy medzi hodnotiacou osobou a hodnoteným objektom.“ Renner (In Aluja - Garcíu, 2004, s. 618), definuje ľudské hodnoty ako „výtvory poznania, ktoré objasňujú rozdiely v životných cieľoch, princípoch správania a záujmoch“. Schwartz a Bilsky (1990), vyabstrahovali v živote človeka prítomnosť piatich znakov hodnôt, ktoré sú človeku vlastné a ktorými sa riadi: viera, potreby, selektívnosť, dôležitosť. Hodnoty možno prepájať aj s motivačnou stránkou osobnosti, ktoré rovnako ako u Pardelovho ponímania, predstavujú pre jedinca významnú súčasť motivačnej štruktúry osobnosti, čo sa odzrkadlilo aj v ponímaní u iných súčasných autorov. Taktiež sa hodnoty považujú za súčasť charakteru osobnosti a teda sú akousi predzvesťou vnútorného smerovania človeka. Hodnotiaci proces predstavuje v spoločnosti základný prvok interakcie medzi človekom a prostredím, ktoré ho obklopuje. Proces hodnotenia, respektíve jeho výsledky, môžu byť, a tiež veľmi často sú premenlivé. Mení sa nielen jeho objektívna stránka (čo je hodnotené), ale aj hodnotiaci subjekt (kto hodnotí). Hodnoty je potrebné chápať z pohľadu premenlivosti a relatívnosti. Ako sme už vyššie spomenuli, hodnoty sa môžu aj v dôsledku vývoja, či už jednotlivca, skupiny alebo i

celej spoločnosti premieňať, niektoré môžu iba vznikáť a iné zanikať. Podstatným je fakt, že ich tvorcom je človek a sú výsledkom jeho hodnotiacej činnosti. Je možné konštatovať, že niektoré hodnoty majú trvalý charakter, prípadne niektoré hodnoty plnia úlohu pozitívnu, ale aj negatívnu. Každý človek si vytvára svoju vlastnú hierarchiu hodnôt podľa stupňa významu aký pre neho obsahujú. Sú to predovšetkým hodnoty, s ktorými sa stotožňuje, ktoré uznávame a ktoré potom usporadúvame do akéhosi subjektívne vnímaného rebríčka, ktorý ako celok vytvára hodnotový systém pre konkrétneho človeka. Svojim hodnotovým systémom vyjadruje človek nielen zameranie svojej osobnosti, ale predovšetkým predstavuje aj iný význam – v oblasti motivácie a regulácie správania.

Vplyv konkrétnej hodnoty na správanie či konanie človeka však nemožno preceňovať. Sak (2004, s.9), uvádza, že „medzi hodnotou a správaním neexistuje priama závislosť, ktorá by umožňovala jednoznačne z hodnoty vyvodzovať závery. Na jednotlivca pôsobí počas jeho života celý rad štruktúrovaných systémových hodnôt, v ktorom každá hodnota zastáva určitú pozíciu a je ostatnými modifikovaná. Hodnotová orientácia je ovplyvňovaná i ostatnými zložkami osobnosti a spoločenskými podmienkami. Pri realizácii určitej hodnoty je potrebné mať určité zručnosti, schopnosti a kompetencie. “O hodnotách a hodnotovej orientácii v súčasnej praxi nehovoríme len v súvislosti s človekom ako jednotlivcom, ale tiež môžeme hovoriť o hodnotách typických aj pre určitú sociálnu skupinu poprípade pre celú spoločnosť. Hodnotové systémy nemajú statický charakter, majú svoju dynamiku a navzájom sú vo vzájomnej interakcii. Sak (2004, s.7), k tomu uvádza, „hodnoty majú významné miesto u človeka predovšetkým v motivačnej štruktúre človeka a následne aj v jeho správaní. Potom tu existuje zložitý a sprostredkovaný vzťah medzi spoločnosťou a jej vývojom a rôznymi inými zložkami osobnosti jednotlivca. Spoločenské podmienky, pôsobiace na jednotlivca sú redukované prostredníctvom jeho sociálneho poľa, hodnotový systém a správanie jednotlivca sú tak v dynamickej rovnováhe.“ Hodnoty skupinové či individuálne sa tak určitým spôsobom premietajú do usporiadaného spoločenského systému hodnôt. Je možné, že sa navzájom ovplyvňujú a utvárajú ho. Hodnotová orientácia hociktorej spoločnosti môže byť tvorená a ovplyvňovaná hodnotami, ktoré majú ďalší vplyv na existenciu človeka.

Ďalej veľký význam majú hodnoty, ktoré vplývajú na ekonomické a kultúrne podmienky spoločnosti. Kraus (2006, s.59) k tomu poznamenáva, že „hodnotový systém je vždy prejavom istej integrity a kontinuity a je spoločensko-historicky determinovaný.“ Čiže k hodnotám nepochybne patria aj dejiny, či daná územno-geografická oblasť. Potom možno hovoriť o normatívnych systémoch, kde najmä ide o mravné hodnoty. Ak sú normy

v predpísanej podobe, tak vtedy sa už máme možnosť stretnúť s mravnými kódexami. V závere tejto podkapitoly možno povedať, že hodnoty a hodnotová orientácia predstavuje dôležitú stránku utvárania osobnosti. K hodnotovej orientácii a k hodnotám sa následne pridružujú i potreby, záujmy a postoje, ktoré vytvárajú podnety ku konaniu človeka a určujú smer konania. Hodnoty na rozdiel od názorov a postojov sa nemenia tak rýchlo ako názory a sú užšie späté s osobnosťou. Na ich formovaní sa významnou mierou podieľa rodina, škola, sociálne prostredie, mikroprostredie skupiny rovesníkov, ale v konečnom dôsledku celá spoločnosť. Veď „hodnotový systém mladej generácie predstavuje určitý modifikovaný hodnotový systém spoločnosti“ (Kučerová, 2000, s.63). Životná dráha človeka je tak úzko prepojená i s pracovnou dráhou. V priebehu života sa človek prirodzene dostáva do situácie, keď si začína voliť svoju profesijnú dráhu, najmä v 9. triede základnej školy, ďalej na konci strednej školy a pri výbere svojho prvého zamestnania. Ďalším významným bodom v priebehu profesijnej dráhy je strata zamestnania. Strata zamestnania so sebou prináša strach z budúcnosti, vzniká osobná aj rodinná neistota, mizne časové rozvrhnutie pracovného dňa. Človek má zrazu príliš voľného času, s ktorým si nevie dať rady. Nezamestnanosťou dochádza k strate pracovných návykov a zručností, dochádza k obmedzeniu sociálnych kontaktov, vytráca sa zmysel života, dochádza k zhoršeniu zdravotného stavu nezamestnaných. Ľudia s v priebehu svojho života sa ocitajú na križovatkách profesijnej dráhy. S prácou sa spája úspech a neúspech. Baková (in: Tvrdoň a kol. 2014) uvádza, že „úspešná práca posilňuje u človeka pocit jeho osobnej dôstojnosti a sebauvedomenia.

Prácu možno hodnotiť tak, že naplňuje celý život človeka, sprevádza ho po celý čas jeho života. Deti a mladiství vo svojom vývoji preberajú istý model človeka väčšinou z najbližšieho okolia, ktorý smeruje najmä k pracovnej činnosti. Práca je vysvetľovaná cez nevyhnutnú súčasť života. Aby ju človek poňmal pozitívne, je potrebné ju hodnotiť kladne pre nevyhnutné formovanie pozitívneho postoja mladých ľudí k práci (Čáp, 2001, s. 304). Deti a mladiství sú k práci motivované potrebou činnosti, zvedavosťou, snahou o posilnenie sebahodnotenia a pod. Život však deťom a mladistvým poskytuje množstvo negatívnych modelov osôb, ktoré nepracujú a dostávajú sa do frustrujúcich situácií.

Potreba sebaaktualizácie vyjadruje túžbu tvoriť, objavovať, organizovať, „uskutočniť svoje potreby“ (Plhánková, 2004, s. 369). Ide o rastové potreby. Na to, aby sa človek mohol plne realizovať musí mať nielen uspokojené základné potreby, ale aj vyvinuté určité hodnoty, ktoré ho budú motivovať na ceste jeho sebarealizácie. Hodnotová orientácia nás komplexne usmerňuje, inšpiruje ale najmä motivuje k cieľom. Podľa Brožíka (1984 in: Baková – Tvrdoň

a kol., 2014) ide o pochopenie a uvedomenie si vlastnej hodnotovej orientácie, ktoré podnecuje úspešnú sebarealizáciu človeka. Sebeaktualizácia a sebarealizácia sú dve základné a vzájomne sa dopĺňajúce súčasti prejavov vlastného Ja osobnosti. Obe tieto tendencie významne prispievajú k väčšiemu, či menšiemu pocitu uspokojenia a naplnenosti z vlastného života ako z hľadiska osobných, tak situačných možností. Voľba profesionálnej orientácie v mladosti, predstavuje pre človeka jednu z najvýznamnejších úloh v dospievaní, a mala by byť napĺňaná s ohľadom, na uplatnenie individuálnych schopností a vlastností človeka i v súlade s jeho motivačnou zameranosťou – teda očakávaným uspokojením potrieb (výkonu, úcty a i.), individuálnej štruktúry cieľov, osobných záujmov, prípadne i nadosobných hodnôt, ideálov atď., a to v konfrontácii s danou ponukou možností v konkrétnych podmienkach (Baková in: Tvrdoň a kol. 2014).

Sebarealizácia mladého človeka v povolani predstavuje v súčasnosti veľmi významný činiteľ. Práca bola v minulosti chápaná ako povinnosť. V súčasnosti okrem toho, že slúži k získaniu financií, ktoré nám uľahčujú život, ponúka nám aj priestor k nadväzovaniu nových kontaktov.

Sebarealizácia či sebaaktualizácia v pracovnej činnosti je vlastne inštinktívna potreba naplniť svoje schopnosti a snaha byť najlepším akým len človek môže byť. Sebaaktualizácia sa najčastejšie interpretuje ako realizácia vlastných potencialít, možností alebo využitia svojej kapacity pre tvorivý život. Maslow (in: Verešová, 2007, s. 261) chápe sebaaktualizáciu ako sebanaplnenie človeka svojim zmyslom. Nie je ním pokoj a bezkonfliktnosť, ale ustavičná cesta byť lepším, dokonalejším, tvorivejším. Sebarealizácia obsahuje v sebe hodnoty existencie jedinca, metapotreby. Maslow (in: Tvrdoň a kol.) však upozornil aj na bariéry sebaaktualizácie, ktoré vedú k pocitu neistoty či k silnej ochrane vlastného ocenenia. Vynaložená energia bráni potom možnostiam zmeny a rastu človeka. Bariérou je strach zo sebapoznania. Preto úlohou skupiny, spoločnosti je vytvoriť prostredie, ktoré podporí sebaaktualizáciu cez sebaocenenia. Nenaplnená sebaaktualizácia vedie k pocitom nepokoja, nespokojnosti, sebaľútosti, ku sklonom zatrpknutosti, k negativite, k drogovej činnosti až k suicidálnym prejavom.

Situácia mladých rómskych ľudí v súčasnej spoločnosti je zložitá. Ekonomický kontext plne zasahuje do ich životov a vytvára prostredie, ktoré nabáda týchto mladých ľudí aj k nespokojnosti. Zaoberať sa problémami, kde mladá generácia ľudí musí žiť a čeliť zraniteľnosti je nevyhnutné. Vytvárať alternatívne možnosti a miesta k zvyšovaniu sebaurčenia ponúka dôvod na podnietenie procesu pre viacerých odborníkov, vedúcich k spoločným úvahám. Oblasť vzdelávania a prepojenosť práce s rómskou mládežou apeláciou na hodnotový systém, sebarealizáciu smerujúcej k získaniu zamestnania sa ukazuje ako za vysoko potrebnú

ďalej kreovať cez nové apelácie, kde je žiadúce pripravovať návrhy a analýzy do budúcnosti v súlade s participatívnym prístupom rómskej mládeže. Oblasťou aktivácie mladých Rómov a k priblíženiu sa či k dosiahnutiu emancipácie a následnej aktivácie by sa malo stať prioritou na celoeurópskej úrovni. Rozvíjať potenciál mladého rómskeho človeka a zároveň sa vyhnúť klasifikovaniu podľa etnicity sa bude i naďalej ukazovať ako požiadavka budúcnosti.

Podľa Haburajovej Ilavskej (2013, s. 207), „krízovým bodom v očiach mnohých ľudí je práve veľká nezamestnanosť a s tým stúpajúci nárast sociálno-patologických javov. Žiaľ, ak sa nepristúpi k zmene platného systému a nevytvoria sa podmienky k zamestnaniu, tak nemôžeme očakávať ani zlepšenie a ani elimináciu týchto javov.“ S autorkou plne súhlasíme, je ťažké budovať vzťah k práci, keď chýbajú podmienky na uplatnenie Rómov v praxi.

V súvislosti s našou problematikou si dovoľujeme uviesť nasledovné odporúčania do praxe.

- Vytvoriť a zaviesť v rámci etickej a občianskej prípravy u mladých Rómov špecifické programy zamerané na hodnotu práce, seberealizáciu, sebahodnotenie a sebaurčenie. Špecifickosť programu súvisí i s prípravou metodickéj príručky, ktorá by sa mohla používať na spomínaných výukových hodinách a tiež aj s poskytnutím ďalšieho doplnkového vzdelávania pre pedagógov príp. lektorov. Životné skúsenosti napr. rómskych pedagógov sú kľúčové.
- Podchytiť nedostatky v oblasti vedomostí a informácií k problematike práce. Ukazuje sa potreba rozširovania vedomostí na témy: čierny trh, negatívne nástrahy na trhu práce, stres, mobbing – bossing, ekonomický aspekt (mzdy), a iné.
- Potreba zavedenia diskusie o formovaní človeka ako osobnosti a iných vplyvov na jeho identitu - (rodina, priatelia, spoločnosť). Rozdiel medzi pozitívnym a negatívnym vplyvom cez príklady zo života, zisťovanie názorov. Touto aktivitou sa vytvára priestor pre skupinu, aby prehodnotila svoje uvažovanie, stratégie do budúcnosti, nakoľko hrozí prenos negácie zo vzorov.
- Potreba naučiť mladých Rómov ako predchádzať rizikovým situáciám zameraným na možný neúspech, frustráciu, napríklad formou aktivít, tematických hier, diskusných fór, kde úlohou by malo podnietiť rozhovor a záujem o tému, aby reflektovali na aktuálnu situáciu na trhu práce, prepájali príkladné životné osudy svojich známych, snažili sa premýšľať ako nájsť východisko napr. zo zlej finančnej situácie či z neúspechu v zamestnaní.

- Potreba budovania a šírenia vedomostí, kto sú, akí sú a apelovať na ich pozitívne sebaaprijatie. U mladých Rómov ako aj u iných mladých ľudí je väčšinou náročné hovoriť o svojich kladných vlastnostiach či prežívaní. Téma sebapoznávania predstavuje široký pojem, ktorý zahŕňa celú bytosť, charakter, povahu, ale aj osobnosť. Naše odporúčanie v praxi je reálne formou rozhovorov o ľudských vlastnostiach, o svojich emóciách, pocitoch a potrebách, o poznaní svojich vlastností vedúce cez individuálne a skupinové aktivity.
- Potreba otvárania osobných tém k zmene či k motivácii postojov a správania v etických dilemách sa ukazuje ako dobrá výbava pre ich budúce pôsobenie v spoločnosti. Taktiež umožňuje mladým rómskym ľuďom nájsť motiváciu, zmysel, opätovne sa aktivovať a vytvoriť spojenie v rôznych kritických životných situáciách (nezamestnanosť, štúdium so sociálnymi problémami rozličného rozsahu). Aktivácia mladých rómskych ľudí je nielen o zamestnaní a odbornej príprave, ale aj o dobrovoľníctve, prosociálnosti a tiež aj o mobilite a kultúre. Snaha preorientovať mladých rómskych ľudí z konzumných hodnôt, formou prispievania do spoločnosti, a to v pomoci nájdania svojho miesta vo svete, a v samotnom prežívaní.
- V súčasnosti existujú aj riziká, ktoré sa môžu prejaviť v rôznych formách spoločenskej izolácie mladých Rómov a to hlavne ich neviditeľnosťou, osamelosťou či pod negatívnym vplyvom aj tých najbližších (strata sebadôvery, vzbudzovanie strachu, budovanie nízkeho sebahodnotenia).
- Neustála potreba zvyšovania významu pracovného umiestnenia, inklúzie, odbornej prípravy u mladých rómskych ľudí.
- Potreba podpory flexibilnejšieho vzdelávacieho rámca, ktorý bude aj pre Rómov otvorenou oblasťou. Vzniká tzv. pohodlná spoločnosť, ktorej budúcnosť je nemožné pochopiť bez práce...
- Aby mladí rómski občania rozumeli a vedeli sa správne rozhodovať, ukazuje sa potreba vytvoriť skúsenosť. Jedinec potrebuje príležitosti na to aby mohol prehodnocovať a to hlavne spájaním vedomostí s praktickým životom. Vyučovanie hodnôt sa zdá byť i naďalej prioritným cieľom. Zásadným je budovanie vedomostí, ktoré sa budú následne odovzdávať ďalšej generácii mladých ľudí.
- Potreba podpory kratších mobilit z hľadiska iniciácie mladých ľudí (napr. u gymnazistov), ktoré by mohli mať kvalitatívny prínos pre spoločnosť.

ZÁVER

K absolútnej asimilácii na Slovensku všeobecne nikdy nedošlo. Rómovia sa o asimiláciu snažili už v minulosti. Rómovia, Cigáni a kočovníci tvoria v Európe spoločenstvo pozostávajúce približne z 8 miliónov osôb. Nemožno povedať, že by boli neznámi: predstava o nich je však skreslená a Cigáni sa často stretávajú so svojím obrazom v negatívnych stereotypoch okolia. Ostávajú často nepochopení, neprispôsobiví a preto sa im ani nedarí k asimilácii, a počas stáročí sa znovu a znovu prejavujú politické snahy, ktoré majú za cieľ ich fyzický a kultúrny zánik. Tematika práce v hodnotovom systéme s rómskou mládežou, predstavuje v súčasnosti veľmi aktuálnu oblasť, ktorá by sa mala pretaviť aj do výskumného zisťovania. Jej aktuálnosť vyplýva aj zo spoločenskej nevyhnutnosti racionálneho rozvíjania hodnotových orientácií rómskej mládeže, v súčasných podmienkach rozvinutej „demokracie“. Ako je z Rómskej kultúry známe, medzi najvyššiu hodnotu pokladajú starostlivosť o dieťa či o svojich príbuzných. Proces postupnej zmeny v zmýšľaní si vyžaduje dlhodobé a cielečné kroky, ktoré predstavujú nevyhnutný krok v tom, aby sa ich dieťa malo v budúcnosti dobre.

Zmena myslenia Rómov prinesie postupnú asimiláciu rómskych detí do spoločnosti a to jednotnou školskou sústavou, ktorá je v našich podmienkach všeobecne známa a ktorá zapadla do ideológie spoločnosti. Rómske občianske iniciatívy dnes prispievajú k poznávaniu a vysvetľovaniu výchovných a ďalších hodnotových aspektov života Rómov. Mnoho závisí aj od rodičov rómskych detí.

V súčasnosti ide aj o reakciu na výzvy a riziká modernej doby, ktorá poskytuje široký priestor pre skúmanie sociálneho rozmeru osobnosti dospelujúceho človeka a to i z dôvodu nedostatku morálnych hodnôt v spoločnosti. Hodnoty predstavujú pre nás predovšetkým to, čo uznávame, čoho si vážime, ide o naše ciele, ktoré sa snažíme dosiahnuť. Hodnoty majú silu meniť a formovať i naše vzťahy ako i konanie k sebe samému či k širšiemu okoliu a rovnako i charakter človeka a tiež aj ľudskú zodpovednosť. V danej problematike sa môžeme zamýšľať i nad činnosťou a prínosom stále rozvíjajúcej sa práce s rómskou mládežou. Zaoberajú sa ňou odborníci mnohých spoločensko-vedných disciplín, ku ktorým neodmysliteľne patria sociálna práca a sociálna pedagogika, v kontexte pomoci a humanistickému prístupu k človeku. Práca s mládežou ako dôležitá súčasť socializácie, presadzuje výchovu mladého človeka k individualite, k pravej slobode a k návratu k pozitívnym hodnotám. Podieľa sa predovšetkým na budovaní kvalitných ľudských vzťahov a učí súčasného mladého človeka žiť nielen v harmónii so svetom, ale aj so sebou samým a predovšetkým ho vedie k najvyššej Maslowovej potrebe – seberealizácii.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ALUJA, A. - GARCIA, L. 2004. Relationships between Big Five Personality Factors and Values. *Social Behavior and Personality*, 32, 7, s. 619 – 626.

BALVÍN, J. – VAVREKOVÁ, L. 2013. Stála aktuálnosť, ale také rozporuplnosť edukácie romských žiakov. In. *Roma in Visegrad Countries: History, Culture, Social Integration, Social Work and Education*. Edited by Jaroslav Balvín, Lukasz Kwadrans, Hristo Kyuchukov Wroclaw: Board of the Foundation of Social Integration Prom, 2013. s. 333 – 338. ISBN: 978-83-62969-13-5.

BUJDOVÁ, N. 2012. Status kresťanskej rodiny podľa Familiaris Consortio. Perspektívny súčasnej rodiny. /CD-ROM/. Vydavateľstvo Vysoká škola Višegrádu s. r. o., Vysoká škola v Sládkovičove, Fakulta sociálnych štúdií, 2012. s. 214. ISBN978-80- 89267-85- 9.

CAKIRPALOGLU, P. 2004. *Psychologie hodnôt*. Votobia, 2004, s. 427. ISBN 80-7220-195-6.

CINTULOVÁ, L. 2013. Iniciatíva a hodnoty vysokoškolských dobrovoľníkov. In: Dopady hospodárskej krízy na kvalitu života , zdravia a sociálnu oblasť. [zborník z konferencie v Prešove]. - Prešov : Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P.P. Gojdiča, 2013. - ISBN 978-80- 89464-23- 4. - s. 214 .

ČÁP, J. – MAREŠ, J. 2001. *Psychologie pro učitele*. Praha : Karlova univerzita, 2001. 380 s ISBN 80-7178-463-X..

HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. 2013. Vzťah Slovenskej Republiky k Rómskym minoritám v oblasti poskytovania sociálnych služieb. In. *Roma in Visegrad Countries: History, Culture, Social Integration, Social Work and Education*. Edited by Jaroslav Balvín, Lukasz Kwadrans, Hristo Kyuchukov Wroclaw: Board of the Foundation of Social Integration Prom, 2013. s. 203 – 213. ISBN: 978-83-62969-13-5.

JANKUROVÁ, A. – DĚD, M. 2015. *Etické hodnoty študentov*. Sládkovičovo : Vysoká škola Danubius s.r.o., 2015. – 130 s. ISBN 978-80- 8167-047- 3.

KLČOVANSKÁ, E. 2005. *Axiologická podstata noetického procesu*. Trnava. 2005, [cit. 2016-02-01]. Dostupné na internete: <http://pdfweb.truni.sk/elskripta/evsuv/sekcia2/Klčovanska.pdf>

KRAUS, B. et. al. (2006) *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.

KOZONĚ, A. 2014. Rozprava o sociálnom zdraví, chorobe a sociálnej práci. In KOZONĚ, A. a kol. Sociálne zdravie jedinca a spoločnosti. Trenčín : SpoSoIntE, 2014. 404 s. ISBN 978- 80-89533- 12-1.

KUČEROVÁ, S. 2000. *Človek, hodnoty, výchova*. Prešov: Manacon, 2000. 233 s. ISBN 80-85688-34-3.

ILGOVÁ, J. – RITOMSKÝ, A. 2009. *Hodnoty mladých Čechov a Slovákov – komparatívno-empirický výskum*. In. Sociálne a politické analýzy. 2009, 3, 1, s.73-113 ISSN 1337 5555.

LEŠKOVÁ, L. 2014. The social exclusion of Romanies and the strategies for coping with this problem. In Clinical Social Work : internacional scientific group of applied preventive medicine I - GAP. ISSN 2222-386X. 2014, Roč. 5, č. 1, s. 44-50.

MASLOW, A. H. 1968. *Toward a Psychology of Being*. New York: D. Van Nostrand Company. p. 16.

PLHÁKOVÁ, A. 2004. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. 472 s. ISBN 80-7178-134-7.

PARDEL, T. 1977. *Motivácia ľudskej činnosti a správania: Kapitoly zo všeobecnej psychológie*. Bratislava, SPN, s. 219.

SAK, P. - SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Brno: Paido, 2004. 77 s. ISBN 80-86320-33-2.

SCHWARTZ, S. H. - BILSKY, W. 1990. Toward a Theory of the Universal Content and Structure of Values: Extensions and Cross – Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, s. 878 – 891.

TVRDOŇ, M. – BAKOVÁ, D. – MALIŠKOVÁ, Z. – MÁTEL, A. – MOJTOVÁ, M. 2014. *Etika sociálnej práce*. Nitra: UKF. 196 s. ISBN 978-80558-0665-5.

VAŠEČKA, M. 2001. Roma In Slovakia 2000. *A Global Report on the State of Society*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2001. ISBN 80-88935-22-9.

VEREŠOVÁ, M. 2007 *Aplikácia na človeka zameraného prístupu (PCA) vo vzťahu sestra – pacient*. In. Ošetrovatelství. 2/2007, IX: 213–458, 2007. s.260 – 263. ISSN 1212–4117.

Kontakt na autora

PhDr. Daniela Baková, PhD.
Fakulta sociálnych štúdií

Vysoká škola Danubius
danielabakova@gmail.com